

جامعة المصطفى العالمية
Al-Mustafa International University
MIU

جامعة المصطفى (ص) العالمية

مؤسسه عالی علوم انسانی

گروه حقوق

پایان نامه کارشناسی ارشد

گرایش جزا و جرم شناسی

عنوان تحقیق:

جرم انگاری تروریسم از منظر آموزه های فقه جعفری و حنفی

استاد راهنما:

حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر هاشمی

استاد مشاور:

حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر حاجی ده آبادی

نگارش:

محمد هادی نبوی

کد: ۱۱۵۱۵۳۲۷

شهریور ماه ۱۳۹۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

- * مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه، به عهده نویسنده است.
- * هرگونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع اشکالی ندارد و نشر آن در کشور به رعایت آیین نامه مربوط جامعة المصطفی «ص» بستگی دارد.

سیاس و قدردانی :

در به سامان رسیدن این پژوهش، لازم می دانم که از: تمام مسئولین جامعه المصطفی «ص» العالمیه، مسئولین مؤسسه عالی علوم انسانی، به خصوص اعضای محترم گروه معارف اسلامی و حقوق، بویژه اساتید محترم راهنما و مشاور، جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر هاشمی و جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای دکتر حاجی ده آبادی زید عزهما، که به این جانب افتخار داده و قبول زحمت نمودند، صمیمانه تشکر و قدردانی نمایم. دوام توفیقات همه ی عزیزان را در پرتو عنایات خاصه و الطاف کریمانه آخرین حجت خداوند روحی له الفداء آرزومندم.

اهداء

به پدر و مادرم، آن دو موجود مهربان و ملکوتی که هم چون شمع با فراز و فرود زندگی ساختند و سوختند، تا شمع دانش را در وجودم شعله ور سازند؛ آن دو که روح و جانم را با دریای زلال و بیکران قرآن و مکتب اهل بیت علیهم السلام، پیوند جدا نشدنی بخشیدند و سرانجام با همین دغدغه و آرزو پرواز نمودند.

به تمام مدافعان واقعی اسلام و مکتب تشیع؛ و به تمام اندیشمندان و نویسندگان که با بیان و اندیشه شان در مسیر آزادی خواهی، عدالت طلبی، صلح جویی و حقیقت طلبی قدم بر می دارند.

و به او که خواهد آمد و جاذبیت و زیبایی عدالت و حقیقت را در عمل به همگان نشان خواهد داد.

چکیده

تروریسم و احکام مربوط به آن پدیده‌ای چند ضلعی است که تقسیم‌بندیهای متعددی در راه مطالعه‌ی آن ارائه شده است، جرم‌انگاری تروریسم با رویکرد فقهی یکی از این تقسیمات است که نظام کیفری متأثر از اسلام، در عرصه‌ی تقنین و مبارزه‌ی سازمان یافته با تروریسم، به شدت نیازمند این نوع بحثها، می‌باشد. در پاسخ به این نیاز بود که این تحقیق با عنوان «جرم‌انگاری تروریسم از منظر آموزه‌های فقه جعفری و حنفی» در نظر گرفته شد. به علاوه این تحقیقات نشانه‌ی جامعیت و ظرفیت بالای نظام حقوقی اسلام برای حضور در قلمرو جرایم نوظهور زندگی بشری است. این دسته مباحث مانع سکولاریسم و سکولاریزاسیون بوده، اثبات می‌کند که اسلام قادر است به پرسش‌های نوظهور پاسخ منطقی بدهد، نفس بکشد، حرکت کند، پویا باشد و از اصالت خود نیز دور نشود.

تحقیق حاضر کوشش نموده است که در دو بخش هدف خود را سامان ببخشد، بخش اول حاوی کلیات و تعاریف و مقدمات تحقیق است که در طی سه فصل توانسته است تروریسم را تعریف و شبیه‌های مفهومی و مصداقی ماهیت آن را بررسی نماید. نگارنده معتقد است که تروریسم دولتی از شاخه‌های تروریسم می‌باشد، انتحار و عملیات انتحاری رفتار ناصواب و جرم است؛ در عین حال رفتار دفاعی منطبق بر موازین و فطرت انسانی بوده، و براساس آن با شرایطی وبا داشتن هدف مشروع، عملیات استشهادی مجاز خواهد بود. در بخش حاضر فقه جعفری و حنفی بسیار گذرا معرفی، و نهاد‌های فقهی مرتبط با جرم‌انگاری تروریسم مانند بغی، محاربه، فتک، غدر، تعزیر به صورت اجمالی به بحث گذاشته شده است. بخش دوم که متصدی پاسخ کیفری به تروریسم است؛ فصل اول با پیش کشیدن بحث «بغی» به این نتیجه رسیده است که این نهاد فقهی گرچند اختصاص به زمان حضور ندارد، ولی شرطیت اسلام و سلاح، جرم بغی را اخص از تروریسم می‌کند؛ اگر چه طیف وسیعی از رفتارهای تروریستی داخل در قلمرو بغی است. فصل دوم با دنبال نمودن بحث «محاربه» اختلاف نظر دو مکتب فقهی را از این تأسیس راجع به شرط ذکوریت مجرم، تسری مجازات مباشر به معاون، نفی وقوع محاربه در شهر، و.. به بحث گرفته است، و به این یافته رسیده است که افساد فی الارض جرم مستقل از محاربه نیست، و قسمت مهمی از جرایم تروریستی در ذیل محاربه قابل بررسی است، جرایمی از قبیل: اسلحه کشیدن و تجاوز به مردم و آتش زدن خرمنها و زراعت‌ها و مؤسسه‌های اقتصادی و بمب گذاری در مراکز جمعیت، گروههای ربودن اطفال، زنان و دختران، و سرقت مسلحانه از بانک‌ها، با این حال قید سلاح و اسلام محاربه را اخص از تروریسم می‌کند. باتوجه به بی پاسخ ماندن بخشی از اقدامات تروریستی و سیال بودن این جرم، فصل سوم شکل گرفت که به بررسی نهاد «تعزیر» می‌پردازد. این نهاد منعطف قادر است که با بازبینی و تطبیق تضمین کننده‌ی حضور فقه اسلامی در متن حوادث امروزی باشد، و در زمینه‌ی تروریسم با تمسک به اسناد و معاهدات بین المللی و دو نهاد «غدر» و «فتک» و کبرای «التعزیر لکل محرم» و در نتیجه جرم‌انگاری تمام اشکال تروریسم، می‌توان به نقش سازنده‌ی این نهاد اشاره کرد. پاسخ کیفری به انواع رفتارهای تروریستی مهم ترین ویژگی و دغدغه‌ی این تحقیق بوده است، که با استناد به آموزه‌های هردو مکتب فقهی و با استفاده از بیش از صد منبع، به روش کتابخانه‌ی به سرانجام رسیده است.

واژگان کلیدی: تروریسم، جرم‌انگاری، بغی، محاربه، تعزیر.

فهرست مطالب

مقدمه	۱
الف) بیان مسأله	۱
ب) ضرورت تحقیق	۲
ج) نگاهی گذرا به برخی منابع در حوزه تروریسم	۳
د) سؤال اصلی و فرعی تحقیق	۴
سؤال اصلی	۴
سؤال های فرعی	۴
ه) فرضیه های تحقیق	۵
مهم ترین ویژگیهای این تحقیق	۵
مشکلات تحقیق	۶
و) ساختار و سازماندهی تحقیق	۶
بخش اول : تعاریف و کلیات	
فصل اول : تعریف تروریسم	۱۰
مبحث یکم : تروریسم در فرهنگ ها و لغت نامه ها	۱۱
گفتار اول: ترور در فرهنگ علوم سیاسی	۱۲
گفتار دوم: ترور در ادبیات عرب	۱۲
گفتار سوم: ترور در زبان فارسی	۱۴
مبحث دوم: تروریسم در اسناد بین المللی	۱۶
گفتار اول: نگاهی گذرا به اسناد بین المللی مربوط به تروریسم	۱۷
گفتار دوم: تعریف تروریسم در کنوانسیون مبارزه با بمب گذاری تروریستی	۱۷
گفتار سوم: تعریف تروریسم در کنوانسیون بین المللی سرکوب حمایت مالی از تروریسم و اسناد اتحادیه اروپا:	۱۹
الف) تعریف تروریسم در کنوانسیون بین المللی سرکوب حمایت مالی از تروریسم:	۱۹

- ۲۰ (ب) تعریف تروریسم در اسناد اتحادیه اروپا:
- ۲۰ گفتار چهارم: تعریف تروریسم در اسناد سازمان کنفرانس اسلامی
- ۲۲ گفتار پنجم: تعریف تروریسم در کنوانسیون جامعه ملل و کنوانسیون اتحادیه عرب
- ۲۲ الف) تعریف تروریسم در کنوانسیون جامعه ملل
- ۲۲ ب) تعریف تروریسم در کنوانسیون اتحادیه عرب
- ۲۳ مبحث سوم. تعریف تروریسم در حقوق داخلی کشورها و دکترین حقوقی
- ۲۳ گفتار اول: تعریف تروریسم در حقوق داخلی کشورها
- ۲۳ الف) تعریف نهاد های رسمی ایالات متحده آمریکا از تروریسم
- ۲۵ ب) تعریف کشور مصر از تروریسم
- ۲۶ ج) تعریف تروریسم از منظر حقوق ایران
- ۲۶ گفتار دوم. تعریف تروریسم در دکترین حقوقی
- ۲۶ الف) استفاده غیر مشروع از نیرو برای یک قصد سیاسی
- ۲۷ ب) تعریف پولند از تروریسم
- ۲۹ مبحث چهارم: بررسی مقایسه ای تعاریف تروریسم و تعریف نهایی آن
- ۲۹ گفتار اول: بررسی مقایسه ای تعاریف تروریسم
- ۳۰ گفتار دوم: تعریف نهایی از تروریسم
- ۳۲ مبحث پنجم: رابطه ای تروریسم و عملیات استشهادی
- ۳۲ گفتار اول: نگاهی کلی به عملیات استشهادی
- ۳۲ الف) تعریف عملیات استشهادی
- ۳۲ ب) تاریخچه
- ۳۳ ج) عملیاتهای استشهادی در فلسطین
- ۳۴ گفتار دوم: فقه جعفری و عملیات استشهادی
- ۳۵ الف) دلایل جواز عملیات استشهادی
- ۳۵ ۱- از لحاظ دفاعی
- ۳۶ ۲- از لحاظ اضطرار
- ۳۸ ب) عملیات استشهادی یا انتحار؟
- ۳۹ ج) گستره عملیات های شهادت طلبانه چقدر است؟
- ۴۰ د) تفاوت عملیات استشهادی و عملیات انتحاری
- ۴۱ گفتار سوم: فقه حنفی و عملیات استشهادی
- ۴۳ شرایط عملیات استشهادی از نظر فقها

۴۵	مبحث ششم: بررسی تروریسم دولتی.....
۴۶	مبحث هفتم: مفهوم جرم انگاری.....
۴۸	فصل دوم: نگاهی به ویژگیهای مکتب فقهی جعفری و حنفی.....
۴۹	مبحث یکم: نگاهی گذرا و کلی به فقه جعفری.....
۴۹	گفتار اول: اجمالی از تاریخ فقه جعفری.....
۵۰	گفتار دوم: ویژگی های فقه شیعه و گستره جغرافیای آن.....
۵۰	الف) ویژگی های فقه شیعه.....
۵۱	ب) گستره جغرافیائی.....
۵۱	مبحث دوم: نگاهی گذرا و کلی به فقه حنفی.....
۵۱	گفتار اول: تعریف و مقومات مکتب فقهی حنفی.....
۵۲	گفتار دوم: شاگردان معروف و فقهای معاصر ابو حنیفه.....
۵۲	الف) شاگردان معروف ابوحنیفه.....
۵۲	ب) فقهای معاصر ابو حنیفه.....
۵۲	گفتار سوم: قلمرو مذهب حنفی و فقهای مشهور آن.....
۵۲	الف: قلمرو مذهب حنفی.....
۵۳	ب) فقهای مشهور در مذهب حنفی.....
۵۴	گفتار چهارم: ویژگیهای فقه حنفی و منابع استنباط آن.....
۵۴	الف) ویژگیهای فقه حنفی.....
۵۵	ب) منابع استنباط در فقه حنفی.....
۵۶	فصل سوم: ابواب فقهی مرتبط با تروریسم.....
۵۷	مبحث یکم: محاربه.....
۵۷	گفتار اول: تعریف و مفهوم شناسی محاربه.....
۵۷	گفتار دوم: رابطه محاربه و تروریسم.....
۵۹	مبحث دوم: بغی.....
۵۹	گفتار اول: تعریف و مفهوم شناسی.....
۵۹	گفتار دوم: رابطه جرم تروریستی و بغی.....
۶۰	مبحث سوم: تعزیر.....
۶۰	گفتار اول: مفهوم شناسی.....
۶۱	گفتار دوم: جرایم تعزیری.....

۶۳	مبحث چهارم. سایر عناوین فقهی گفتار اول: فتک
۶۳	الف) معنا و مفهوم فتک
۶۴	ب) حکم فقهی فتک
۶۵	ج) رابطه ترور و فتک
۶۵	گفتار دوم. غیله
۶۵	الف) معنا و حکم فقهی غیله
۶۶	ب) تفاوت فتک و غیله
۶۶	ج) بررسی حکم شرعی غیله
۶۶	د- رابطه غیله و تروریسم
۶۶	گفتار سوم: التزام و وفاداری به معاهده های بین المللی
۶۶	الف) بررسی حرمت غدر و نقض عهد
۶۷	ب) رابطه غدر با اقدامات تروریستی

بخش دوم : فقه و پاسخ کیفری به تروریسم ۶۹

فصل اول : پاسخ کیفری به تروریسم در قالب بغی ۷۰

۷۲	مبحث یکم. تعریف جرم بغی
۷۲	گفتار اول: بغی در لغت و اصطلاح
۷۲	الف) معنای لغوی و اصطلاحی بغی
۷۲	۱- معنای لغوی بغی
۷۳	۲- معنای اصطلاحی بغی
۷۶	گفتار دوم: مقایسه تعاریف فقه جعفری و حنفی از بغی
۷۸	گفتار سوم: نقش سلاح در ماهیت بغی
۸۰	گفتار چهارم: امکان وقوع بغی در عصر غیبت
۸۰	الف) فرا زمانی بودن بغی در فقه حنفی
۸۰	ب) فقه جعفری و امکان بغی در عصر غیبت
۸۰	۱- مشهور بودن اختصاص بغی به امام معصوم
۸۰	۲- امکان تحقق بغی در عصر غیبت
۸۶	گفتار پنجم: بررسی مسلمان بودن باغی
۸۶	الف) شرطیت اسلام باغی از منظر فقه حنفی
۸۷	ب) شرطیت اسلام باغی از منظر فقه جعفری

۸۹	مبحث دوم احکام بغی
۸۹	گفتار اول: وظیفه ای امام پیش از شروع به جنگ و در حین جنگ با بغات
۸۹	الف) قبل از اقدام بغات به جنگ امام حق شروع را ندارد
۸۹	ب) لزوم گفتگو میان طرفین قبل از شروع به جنگ
۹۰	ج) بررسی تقاضای فرصت از سوی بغات
۹۱	د) حکم درخواست صلح و متارکه جنگ از سوی بغات
۹۲	ه) کمک گرفتن از کفار ذمی علیه بغات
۹۲	گفتار دوم: وظیفه ای لشکریان اهل عدل، در قبل از جنگ، و وقت جنگیدن
۹۲	الف) استیذان از امام برای هر نوع اقدام نظامی
۹۳	ب) جنگ با بغات در حکم جهاد است
۹۴	ج) بغات همیشه نسبت به جان و مال اهل عدل ضامن اند
۹۵	گفتار سوم: وظیفه ای اهل عدل، بعد از اتمام جنگ
۹۵	الف) احکام بازماندگان بغات بعد از ختم جنگ
۹۶	ب) حکم شهادت بغات در دادگاه
۹۷	مبحث سوم مجازات باغی در اسلام؛ حد یا تعزیر
۹۷	گفتار اول: جرم انگاری بغی در قالب حد و یا تعزیر
۹۷	الف) ادله فقهی جرم انگاری بغی
۹۸	ب) ارکان و عناصر جرم بغی
۹۸	ج) پاسخ کیفری به رفتار بغات
۹۸	۱- ماهیت مجازات بغات
۱۰۳	۲- اثر حد بودن و یا تعزیر بودن مجازات بغات
۱۰۴	۳- تصمیم نهایی در نوع مجازات بغات
۱۰۴	گفتار دوم: بغی و جرم سیاسی
۱۰۶	مبحث چهارم. رابطه ای بغی و تروریسم: تفاوتها و اشتراکات
۱۰۶	گفتار اول: تفاوتهای بغی و تروریسم
۱۰۷	گفتار دوم: اشتراکات بغی و تروریسم
۱۱۰	فصل دوم: پاسخ کیفری به تروریسم در قالب محاربه
۱۱۱	مبحث یکم محاربه در لغت و اصطلاح
۱۱۱	گفتار اول: معنای لغوی محاربه
۱۱۲	گفتار دوم. محاربه در اصطلاح فقها

- الف) محاربه در اصطلاح مکتب فقهی جعفری ۱۱۲
- ب) محاربه در اصطلاح مکتب فقهی حنفی ۱۱۵
- گفتار سوم. بررسی شرایط مربوط به محاربه ۱۱۷
- الف) تعمیم محارب به زنان ۱۱۷
۱. لزوم مرد بودن محارب در مکتب فقه حنفی ۱۱۸
۲. تعمیم محارب به زنان در فقه جعفری ۱۱۹
- ب) معاونت در محاربه ۱۲۰
۱. حکم معاون محارب در فقه جعفری ۱۲۱
۲. حکم معاون محارب در فقه حنفی ۱۲۲
- ج) حدود و مفهوم قربانی جرم و مجرم در محاربه ۱۲۳
۱. شمول حکم قربانی جرم نسبت به کفار ۱۲۳
۲. امکان توسعه جرم محاربه به مجرمین کفار ۱۲۹
- د) قلمرو مکانی محاربه ۱۳۳
۱. حکم محاربه در دار الکفر ۱۳۳
۲. امکان وقوع محاربه در شهر ۱۳۵
- ه) نوع سلاح و کیفیت استفاده از آن در محاربه ۱۳۷
۱. تبیین نوع سلاح در محاربه ۱۳۷
۲. تبیین کیفیت استفاده از اسلحه در محاربه ۱۳۸
- و) بررسی شرطیت شوکت در جرم محاربه ۱۳۹
- ز) بررسی شرطیت ریبه در جرم محاربه ۱۴۱
- ح) بررسی تعداد قربانی و مرتکب در جرم محاربه ۱۴۴
۱. تعداد قربانی در جرم محاربه ۱۴۴
۲. تعداد مجرمین در جرم محاربه ۱۴۴
- ط) لزوم شرایط عمومی تکلیف در مرتکب جرم ۱۴۵
- ی) برخی شرایط دیگر محاربه ۱۴۶
- گفتار چهارم: مقایسه ی تعاریف محاربه و ارائه ی تعریف نهایی ۱۴۷
- الف) مقایسه ی تعاریف محاربه ۱۴۷
- ب) تعریف نهایی محاربه ۱۴۷
- مبحث دوم: بررسی استقلال جرم افساد فی الارض از جرم محاربه ۱۴۹
- گفتار اول: بررسی جرم افساد فی الارض از جهت اقوال و ادله ۱۴۹

الف) قول به استقلال جرم افساد فی الارض از جرم محاربه.....	۱۵۰
۱- ادله پنجگانه قول به استقلال جرم افساد فی الارض.....	۱۵۰
ب) انکار استقلال جرم افساد فی الارض از جرم محاربه.....	۱۵۴
۱- قائلین به اتحاد دو جرم استقلال فی الارض و جرم محاربه.....	۱۵۵
مبحث سوم: مجازات محارب.....	۱۵۷
گفتار اول: بررسی قول به تخیر و یا به ترتیب، در مجازات محارب.....	۱۵۷
الف) فقه جعفری و مجازات محارب.....	۱۵۷
۱- نظر نهایی در مورد مجازات محارب.....	۱۵۸
ب) فقه حنفی و مجازات محارب.....	۱۵۹
گفتار دوم: بررسی معنای نفی در مجازات محارب.....	۱۵۹
الف) فقه جعفری و نفی.....	۱۵۹
ب) فقه حنفی و نفی محارب.....	۱۶۲
گفتار سوم: احکام صلب در مجازات محارب.....	۱۶۲
الف) فقه جعفری و صلب محارب.....	۱۶۲
ب) فقه حنفی و صلب محارب.....	۱۶۲
مبحث چهارم: رابطه ای محاربه و تروریسم تفاوت ها و اشتراکات.....	۱۶۴
گفتار اول: تفاوت‌های محاربه و تروریسم.....	۱۶۴
گفتار دوم: اشتراکات محاربه و تروریسم.....	۱۶۵
فصل سوم. پاسخ کیفری به سایر اشکال تروریسم در قالب تعزیر.....	۱۶۶
مبحث یکم. اصل احترام به عهد نامه ها و کنوانسیون های بین المللی.....	۱۶۷
گفتار اول: بررسی معاهدات و کنوانسیون های مربوط به تروریسم.....	۱۶۸
گفتار دوم: التزام و تعهد به معاهده های بین المللی.....	۱۶۹
الف) وجوب احترام معاهدات از منظر فقه جعفری.....	۱۶۹
ب) وجوب احترام به معاهدات از منظر فقه حنفی.....	۱۷۱
۱- حکومت جائز و امکان تصدی معاهدات بین المللی.....	۱۷۱
مبحث دوم. نفی تروریسم به عنوان فتک و غیله.....	۱۷۷
گفتار یکم. بررسی فقهی فتک.....	۱۷۷
الف) مفهوم شناسی فتک.....	۱۷۷
ب) حکم فقهی فتک.....	۱۷۸
گفتار دوم. بررسی فقهی غیله.....	۱۸۱

۱۸۱	الف) مفهوم شناسی غیله
۱۸۱	ب) تفاوت فتک و غیله
۱۸۱	ج) بررسی حکم شرعی غیله
۱۸۴	مبحث سوم. بررسی قاعده التعزیر لکل محرم
۱۸۴	گفتار اول: نگاهی گذرا به نهاد تعزیر در فقه
۱۸۵	گفتار دوم: بررسی فقهی قاعده التعزیر لکل محرم
۱۸۵	الف) فقه جعفری وقاعده التعزیر لکل محرم
۱۸۷	ب) فقه حنفی وقاعده التعزیر لکل محرم
۱۸۸	ج) اولویت جرم انگاری در قالب تعزیر با توجه به برخی دغدغه ها نسبت به اجرای حدود
۱۸۹	نتیجه گیری کلی
۱۹۰	پیشنهادات
۱۹۳	فهرست منابع و مآخذ

مقدمه

الف) بیان مسأله

گرچند تروریسم مصیبت قرن اخیر نام گرفته است، ولی نمی توان آن را پدیده تازه وبدون سابقه معرفی کرد. حوادث مهم تاریخی که در این زمینه صفحات طومار زندگی جوامع متعدد انسانی را سیاه نموده است تماما ثبت شده است، بلی در سده معاصر بویژه از پایان دهه ۱۹۶۰ به بعد حوادث تروریستی به عنوان یک نگرانی جدید واستثنایی مطرح گردیده است. خشونت های ناشی از رفتارهای تروریستی به علل وانگیزه های گوناگون به وقوع می پیوندد، واز نظر محتوا وشکل نیز هر روز صورت جدید وبه صورت متفاوت از گذشته به عمر خود ادامه می دهد. خسارت های هنگفت اقتصادی وسیاسی ورنج وآلام انسانی ناشی از این جرم دولتها را به تکاپو واداشت تا از طریق کنوانسیون ها ومعاهدات بین المللی ومنطقه وتصویب قوانین لازم با رویکرد جرم انگاری رفتارهای تروریستی، به مقابله وجلوگیری از تکرار این جرم اقدام نمایند.

بدین سان اولین مواجهات با پدیده تروریستی در سطح جهانی و در قالب کنوانسیونها و قطعنامه های متعدد بین المللی و منطقه ای آغاز گردید. سپس دولتها همگام با این تلاش بین المللی اقدام به جرم انگاری تروریسم و اتخاذ تدابیر و سیاست های سرکوب گرانه و پیشگیرانه جهت مواجهه با آن نمودند. اهمیت و افزایش کمی وکیفی این جرم در سطح جهان، علاوه بر دولتها ونهادهای بین المللی مراکز تحقیقاتی وعلمی را نیز به تأمل در چند وچون جرم تروریستی کشانده است، و صدها کتاب ومقاله به زبان های مختلف در چند سال اخیر راجع به تعریف، علل وعوامل، احکام حقوقی وفقهی تروریسم در خصوص مجازات ونحوه حمایت از قربانیان تروریسم و... نوشته شده است، وکنفرانس های گوناگون بین المللی ومنطقه با اهتمام دولتها و مراکز غیر دولتی جهت بررسی تروریسم منعقد شده است. سایت های گوناگون با رویکرد های متنوع وبه زبان های متعدد با موضوع تروریسم در فضای مجازی تأسیس شده است. وخلاصه این که ادبیات مربوط به تروریسم بسیار فربه و در مقایسه با سایر جرایم حجم بسیار سنگینی دارد. تحقیق فعلی که عنوان آن : جرم انگاری تروریسم از منظر

آموزه های فقه جعفری وحنفی است، کوششی است در راستای یکی از مهم ترین بخش احکام تروریسم با رویکرد دینی و فقهی که امید است ثمره آن مساعدت نهاد های مربوط به مبارزه با تروریسم در عرصه تقنین و جرم انگاری تروریسم باشد؛ و در مرحله بالاتر تأمین امنیت و دفاع از جان و مال و کرامت انسانها.

ب) ضرورت تحقیق

یکی از رفتارهای مجرمانه که فی الجمله اجماع جهانی بر جرم بودن آن وجود دارد اقدامات تروریستی است و فقه که متکفل ارائه برنامه و سازماندهی رفتار مکلفین با معیار های وحی و توحید است نمی تواند در این عرصه فاقد جهت گیری باشد، دقیقاً همین نیاز و باور موجب شده است که این تحقیق عملیاتی شده و به منصفه ظهور برسد. فقدان و حد اقل کمبود سابقه تحقیق در این حوزه، و نیازمندی به آن در عرصه تقنین و زنده بودن این دسته مباحث اموری هستند که به خوبی ضرورت و عنایت به این حوزه را روشن می نماید. اگر بخواهیم مانع پیشرفت سکولاریسم و سکولاریزاسیون شدن جوامع اسلامی شویم و جامعیت و پاسخ گویی فقه را به اثبات برسانیم چاره جز پرداختن به این نوع مباحث نداریم اگر چه در آغاز راه ممکن است کاستی ها و ضعف های فراوان هم داشته باشد ولی ما می دانیم و بر این باوریم که اجتهاد و ظرفیت آن برای روزآمدسازی اندیشه ها و نظام فکری، میراث تاریخ هزار ساله شیعیان است که به ما می گوید اسلام می تواند با توجه به ظرفیت درونی و بیرونی، خود را به روز کند، بدون آن که از مبانی خود دور شود. قادر است به پرسش های نوشونده پاسخ منطقی بدهد، نفس بکشد، حرکت کند، پویا باشد و از اصالت خود دور نشود. می توان روز آمد بود و از اصالت نیز دور نشد. اجتهاد به عنوان روشی برآمده از دانش اصول فقه، دارای ظرفیتی است که با مراجعه و توجه به مبانی ثابت و متغیر دین، احکام و نظام اندیشه ای سیاسی اسلام را می توان با قدرت آن استنباط و استخراج کرد، ولی اگر اجتهاد بدون توجه به اصول ثابت شکل بگیرد، ناقص است، همچنان که اگر اجتهاد صرفاً در اصول ثابت باقی بماند و نتواند خودش را با مقتضیات زمانه، همراه و به روز کند، دچار مشکل خواهد شد. اجتهادی که از عرفی شدن، سکولاریزاسیون و تحجر جلوگیری کند، اجتهاد مطلوب و ناب فقه سیاسی شیعه است که نوعی تعادل و اعتدال را به وجود

می‌آورد. هر گفتمان و اندیشه‌ای که نتواند خود را با مقتضیات زمان و مکان همراه کند و نتواند پرسش‌های نوشونده زمان را پاسخ منطقی بدهد، آن گفتمان در گذر زمان حذف می‌شود.^۱

ج) نگاهی گذرا به برخی منابع در حوزه تروریسم

اشاره شد که ادبیات تروریسم از غنی‌ترین حوزه‌های ادبیات معاصر جرم‌پژوهی است و به زبان‌های مختلف در این حوزه کتاب، مقاله، فیلم، و... داریم؛ آقای احمدی لغورکی در اثر خود: کتاب شناسی تروریسم منابع مربوط به تروریسم را به شرح ذیل معرفی نموده است:

۱۰ کتاب، ۲۱ مقاله، ۶ پایان‌نامه به زبان فارسی.

۱۷۲ کتاب، ۸۰ مقاله به زبان انگلیسی.

۲۲ کتاب به زبان عربی.

ایشان به ترتیب و به صورت منظم منابع هر کتاب و مقاله را در فضای مجازی و خارج از آن و نیز چکیده و عنوان هر یک را ذکر می‌نماید.^۲ در ادامه همین کار آقای دکتر فؤاد ایزدی در کتاب: منبع شناسی تروریسم و صلح، تعدادی زیادی کتاب و مقاله و پایان‌نامه و رساله دکتری به سه زبان فوق‌الذکر معرفی می‌کند که مشتمل بر جدیدترین و معتبرترین آثار در این زمینه است، و آثار معرفی شده به زبان انگلیسی ناظر به حوادث سال ۲۰۰۱ به بعد می‌باشد.^۳ راجع به تعریف تروریسم و اصطلاحاً موضوع شناسی حکم، کتاب: درآمدی بر تروریسم پژوهی آقای عبدالمجید مبلغی کتاب نسبتاً خوبی است.^۴

اما در شاخه جرم‌انگاری تروریسم با رویکرد فقهی متأسفانه کار کمی صورت گرفته است، و به شکل تطبیقی به نظر می‌آید که هیچ تحقیقی صورت نه گرفته باشد؛ اگر چه آثاری که مستقیم یا ضمناً با اتکا به مکتب فقهی خاص، به این موضوع پرداخته است کم و بیش مشاهده می‌شود. آقای روح‌الله

۱- سید کاظم، سید باقری، «فقه سیاسی مانع سکولاریزاسیون»، کنفرانس علمی، مطابق نقل: سایت مجمع تقریب مذاهب اسلامی، با تصرف.

http://www.taqrrib.info/persian/index.php?option=com_content&view=article&id=۱۱۸۲:۱۳۹۰-۱۰-۰۸-۰۶-۰۲-۰۴&catid=۳۷:feraghefeghh&Itemid=۸۶

۲- بهزاد احمدی لغورکی، زیر نظر: امیر حسین زمانی نیا، کتاب شناسی تروریسم، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام.

۳- فؤاد ایزدی، منبع شناسی تروریسم و صلح.

۴- عبدالمجید مبلغی، درآمدی بر تروریسم پژوهی

سپهری پایان نامه کارشناسی ارشد خود را تحت عنوان: جرم انگاری تروریسم (مطالعه در فقه اسلامی، اسناد بین المللی و حقوق جزای فرانسه) و ارائه پیشنهاد در حقوق ایران، در سال ۱۳۸۵ دفاع نموده است.^۱ جناب آقای دکتر هاشمی کتابی تحت عنوان: تروریسم از منظر حقوق اسلام و اسناد بین المللی، تألیف کرده است که در این تحقیق به مناسبت های متعدد مورد استفاده بوده است.^۲ به صورت پراکنده مقالاتی نیز در این زمینه تألیف شده است از جمله: بررسی فقهی اقدامات تروریستی در جوامع اسلامی، تألیف آقای طارمی^۳، و نیز برخی پایان نامه ها و مقالات دیگر که در مجموع به نظر می رسد هم چنان نیازمند تحقیق و تتبع باشیم.

د) سؤال اصلی و فرعی تحقیق

پرسش های اصلی و فرعی ذیل در این تحقیق قابل طرح اند:

سؤال اصلی

آیا جرم انگاری همه ای اشکال اقدامات تروریستی؛ از نظر آموزه های اسلام قابل اثبات است؟ چگونه و با چه دلیلی؟

سؤال های فرعی

- ۱- چه نسبتی میان بگی در فقه و اقدامات تروریستی وجود دارد؟
- ۲- چه رابطه ای میان محاربه در فقه، و اقدامات تروریستی برقرار است؟
- ۳- با توجه به جرایم تعزیری در اسلام، غیله و فتک چه نقشی در جرم انگاری تعزیری تروریسم دارند؟
- ۴- در زمینه جرم انگاری تروریسم، آیا می توان به کنوانسیون ها و اسناد بین المللی، استناد جست؟ کجاها و در چه شرایطی؟

۱ - روح الله سپهری، « جرم انگاری تروریسم (مطالعه در فقه اسلامی، اسناد بین المللی و حقوق جزای فرانسه) و ارائه پیشنهاد در حقوق ایران»، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه امام صادق (ع).

۲ - سید حسین هاشمی، تروریسم از منظر حقوق اسلام و اسناد بین المللی

۳ - محمد حسین طارمی، « بررسی فقهی اقدامات تروریستی در جوامع اسلامی»، فصلنامه علوم سیاسی، شماره یکم، بهار ۱۳۸۷.

ه) فرضیه های تحقیق

با توجه به سوالات یادشده فرضیات زیر قابل بررسی است:

- ۱- به نظر می رسد که جرم انگاری تمام اشکال اعمال تروریستی؛ با استناد به آموزه های اسلام قابل اثبات می باشد.
- ۲- جرم بغی در فقه بخشی از اعمال تروریستی را در بر می گیرد.
- ۳- جرم محاربه نیز بخشی دیگر از اقدامات تروریستی را تحت پوشش می گیرد.
- ۴- با توجه به جرایم تعزیری در حقوق اسلام، غیله وفتک، می توانند در پاسخ دهی کیفری مناسب، نسبت به برخی اشکال تروریسم، مورد استناد باشند.
- ۵- با توجه به پیچیدگی و تنوع مصادیق اقدامات تروریستی، استفاده و حتی استناد به اسناد بین المللی، در زمینه جرم انگاری تروریسم، بسیار مهم است.

مهم ترین ویژگیهای این تحقیق

با قطع نظر از دسته بندی و ساختار این بحث، از جهت محتوای چند چیز تحقیق فعلی را متمایز می سازد، یکی تطبیقی بودن بحث است که خود امتیاز خاص خود را در مجامع علمی امروز دارد، و در حدود معلومات راقم این سطور چنین بحثی مسبوق به سابقه نیست، و برای اولین بار است که تولید و بسته بندی شده است.

دومین خصیصه این تحقیق هدف گیری تمام اشکال رفتارهای تروریستی در مقام جرم انگاری است؛ امری که با توجه به معلومات این جانب نیز بی سابقه است.

سومین ویژگی این محصول توجه به تعزیر به عنوان یکی از ارکان جرم انگاری رفتارهای تروریستی است، که امتیاز آن از جهت تعمیم جرم انگاری و پاسخ دهی به مقتضیات زمان و مکان بر هیچ محققى پوشیده نیست. نکاتی دیگری نیز در لابلای تحقیق به عنوان نقض و ابرام یک نظر و استحکام وضعف یک قول، ممکن است از چشم اهل تحقیق مخفی نماند که نیازی به یادآوری ندارد. قهرا در کنار مزایای شمارش شده، عیوب زیادی ممکن است از دید صاحب نظران در این تحقیق وجود داشته باشد، که این قلم معترف به آن می باشد. در کل بخش اول تحقیق، حالت گردآوری و اندکی از مطالب آن از تراوشات فکری بنده است، اما بخش دوم تحقیق که بدنه اصلی آن را به وجود آورده است نتیجه تلاش این ناچیز است.

مشکلات تحقیق

مشکلاتی که این تحقیق با آن مواجه بوده است یکی تبیین صحیح و کامل مفهوم تروریسم است که از این جهت هم چنان جای کار باقی هست، و استمرار اختلاف نهادها و دولت‌ها و دانشمندان علم حقوق در این حوزه خود شاهد چالش جدی در این عرصه است. مشکل بعدی استفاده و استکشاف آن بخش از آموزه های فقهی است که بتواند دقیقاً رفتارهای تروریستی را تحت پوشش بگیرد، که الحمد لله با زحماتی که کشیده شد این مهم به سرانجام رسید.

و) ساختار و سازماندهی تحقیق

این تحقیق مشتمل بر دو بخش بوده که بخش اول آن تحت عنوان تعاریف و کلیات، و بخش دوم آن به عنوان پاسخ کیفری به تروریسم تنظیم شده است. بخش اول به سه فصل تقسیم شده است که فصل اول به تعریف و بیان مفهوم لغوی و اصطلاحی و سایر مباحث مرتبط به این بحث، اختصاص داده شده است. فصل اول خود شش مبحث دارد که مبحث اول آن به بیان معنای تروریسم در فرهنگ‌ها و لغت‌نامه‌ها در طی سه گفتار می‌پردازد. مبحث دوم در قالب پنج گفتار به ماهیت تروریسم از نظر اسناد بین‌المللی پرداخته است؛ و مبحث سوم با طرح چهار گفتار مفهوم تروریسم را از منظر حقوق داخلی کشورها و دکترین حقوقی به بحث گرفته است. مبحث چهارم فصل اول، در دو گفتار به مقایسه میان تعاریف موجود از تروریسم و بیان ویژگیهای هریک و سپس تعریف نهایی از تروریسم اختصاص یافته است.

مبحث پنجم با طرح سه گفتار به مباحث عملیات استشهادی و رابطه آن با تروریسم می‌پردازد، که گفتار اول نگاهی کلی به معنا و تاریخچه عملیات استشهادی می‌کند، و سپس گفتار دوم جهت‌گیری فقه جعفری را راجع به عملیات استشهادی مطرح می‌کند و در گفتار سوم نظریه و برداشت فقهای حنفی از عملیات استشهادی طرح گردیده است، که ظاهراً همه مذاهب اربعه حکم یکسانی در مورد این پدیده دارند. ششمین مبحث فصل اول به بررسی تروریسم دولتی و مناقشات مربوط به آن به صورت گذرا می‌پردازد، و از نظر تئوریک هیچ مانعی در اعتقاد به تروریستی بودن رفتار دولتها در صورت بروز این نوع رفتار از مقامات مربوطه، نمی‌بیند. آخرین مبحث فصل اول نگاهی گذرای دارد به بررسی جرم‌انگاری و تبیین اقسام و انواع آن.